

Міністерство освіти і науки України
**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ
ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

04074. Київ, Вишгородська, 19 Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«06» березня 2017 р.№

На № _____ від _____

**ДОПОВІДЬ
ПРО СТАН ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ОСВІТИ
ЗА 2016 РІК**

За загальною редакцією директора НЕНЦ МОН України, доктора педагогічних наук, професора, академіка Академії вищої освіти України В.В. Вербицького

Доповідь підготували:

Мудрак Тетяна Олександрівна – завідувач методичним відділом комунального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради;

Валікова Олександра Віталіївна – методист комунального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

- 1.1. Профілі, за якими відбувається навчання
- 1.2. Інноваційні форми роботи з учнівською молоддю у 2016 році
- 1.3. Традиційні форми роботи
- 1.4. Науково-дослідницька діяльність учнівської молоді

РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА З ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІВ

- 2.1. Підготовка керівників гуртків
- 2.2. Методична робота ПНЗ з керівниками гуртків:
 - школи педагогічної майстерності
 - школи молодого педагога
 - методичні читання
 - Всеукраїнські заходи
- 2.3. Інноваційна діяльність ПНЗ
- 2.4. Науково-дослідницька діяльність

РОЗДІЛ 3 ЗАЛУЧЕННЯ ДОДАТКОВИХ РЕСУРСІВ У ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ

- 3.1. Співпраця із закладами освіти і науки
- 3.2. Залучення ресурсів громадських організацій та бізнесу.

РОЗДІЛ 4 ПРИРОДООХОРОННА РОБОТА ЮННАТІВ

РОЗДІЛ 5 МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВСТУП

На сучасному етапі реформування освіти в Україні позашкільна освіта відіграє особливу роль у духовному, інтелектуальному і фізичному розвитку особистості, здобутті знань, умінь, навичок та задоволенні потреб у творчій самореалізації. Сутність позашкільної освіти та виховання як частини системи освіти України визначають специфічні умови її функціонування, а саме: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність, доступність тощо.

В даний час загострюються і приймають величезних масштабів екологічні проблеми нашої держави. Стає очевидним вплив екологічних умов на розвиток усіх без винятку компонентів соціуму. Погіршення екологічної ситуації викликає потребу у підвищенні обізнаності населення з питань екологічно грамотного природокористування. Ключовим елементом у досягненні значних змін в індивідуальних і колективних моделях поведінки людини виступає освіта.

Саме позашкільні заклади еколого-натуралістичного напрямку відіграють значну роль у формуванні цілісної картини світу, особистісних якостей й високого рівня екологічної культури, бо мають величезний потенціал і ресурси для екологічного навчання і виховання.

Метою еколого-натуралістичної освіти є формування екологічно вихованої особистості, яка досягається за рахунок вирішення конкретних виховних, навчальних та розвивальних цілей;

Для досягнення мети перед сучасною позашкільною еколого-натуралістичною освітою постають наступні задачі:

формування екологічної свідомості учнівської молоді на основі розуміння сучасного стану природи, її різнорівневого вивчення на аутоекологічному, демоекологічному та синоекологічному рівнях;

підготовка підростаючої особистості до життя в умовах сталого розвитку;

оновлення змісту позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у відповідності з інтересами дітей, потребами сім'ї і суспільства через впровадження якісно нових екологічно-спрямованих форм і методів організації позашкільної життєдіяльності;

підвищення якості та доступності позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для кожної дитини;

розвиток інфраструктури позашкільних закладів еколого-натуралістичного профілю;

формування ефективної міжвідомчої системи управління розвитком позашкільної освіти;

створення умов для участі сім'ї та громадськості в управлінні розвитком позашкільної освіти.

В Україні склалася дієва система позашкільної еколого-натуралістичної освіти і виховання, що регулюється законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національною доктриною

розвитку освіти, Положенням про позашкільний навчальний заклад та іншими документами, що регламентують діяльність позашкільних навчальних закладів. Концептуальні положення щодо змісту позашкільної освіти, форм її організації, стратегії розвитку визначено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції позашкільної освіти та виховання, Орієнтирів виховання учнів 1-11 класів.

Сучасна система еколого-натуралістичної освіти України багаторівнева, складається із кластерних одиниць, що тісно взаємодіють та співпрацюють між собою, а саме:

- 134 районних та міських станції юних натуралістів, еколого-натуралістичні центри, відділи екології у комплексних позашкільних закладах (далі – рай, міськСЮОН);

- 24 обласних станцій юних натуралістів, еколого-натуралістичних центрів (далі – облЕНЦ);

- Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (далі - НЕНЦ).

Всі одиниці виконують координуючу роль еколого-натуралістичної освіти на відповідному рівні: НЕНЦ – в Україні, облЕНЦ – в областях, рай, міськСЮОН – в містах та районах, завдяки чому створено широку мережу, що забезпечує реалізації права дитини на позашкільну освіту.

РОЗДІЛ 1 НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

Мета еколого-натуралістичної освіти досягається, перш за все, через організацію навчально-виховного процесу. Позашкільний педагогічний процес в загальній системі безперервного виховання і освіти виконує не додаткову, а випереджаючо-прогностичну функцію. Він спрямований на всебічний розвиток творчої особистості, формування соціального досвіду на основі власних бажань, урахування природних нахилів і задатків.

Позашкільна освіта та виховання - процес безперервний. Він не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії у другу від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей та підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, яка і формує потребу особистості у подальшому творчому сприйнятті світу.

Гуртковою роботою еколого-натуралістичного спрямування в Україні охоплюються 148754 учнів 1-11 класів, вступ до гуртків ґрунтується на принципі добровільності. Мережа гуртків створюється відповідно Статутам еколого-натуралістичних закладів. Робота в гуртках ведеться більш як за 20 профілями, за біологічним, екологічним, сільськогосподарським, еколого-естетичним напрямками.

Ефективною є робота учнівських об'єднань, що мають конкретну спрямованість:

- учнівські лісництва (загалом в Україні функціонує 494 учнівських лісництв та 71 ланка юних лісівників);

виробничі бригади та трудові аграрні об'єднання (загалом 1900 об'єднань);

зелені, голубі патрулі (загалом 272 патрулі).

Виняткову цінність має різноплановість форм і методів організації роботи з учнівською молоддю (робота на учнівських кролефермах, птахофермах, пасіках, лісництвах, садах, ягідниках і т.п.)

Форми і методи роботи з дітьми

Новий час вимагає нових підходів до організації навчально-виховної діяльності. Тому, на всіх рівнях позашкільної еколого-натуралістичної освіти ведеться активний пошук та впровадження нових форм і методів роботи з дітьми, результатом яких має бути формування високо адаптованої до змінних умов, активної діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, приймати рішення, долати будь-які труднощі.

Інноваційні форму роботи з учнівською молоддю у 2016 році

У форматі «STEM-освіта» продовжується реалізація наукових проєктів: «Енергоефективність та енергозбереження», «Енергоаудит будівлі навчального закладу (енергетичне обстеження будівлі)», «Агробіологічний експеримент (дослідження рослин та ґрунту в польових умовах)».

27-28 серпня цього року Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді спільно з Спілкою пасічників України провели фестиваль молодого меду, який відвідало понад тисячу киян. Метою фестивалю було проведення широкомасштабної еколого-просвітницької кампанії щодо ролі бджіл і продуктів бджільництва в сільському господарстві та житті людини; турнірні змагання юних пасічників; обмін досвідом, вдосконалення професійної майстерності та практичних навичок юних бджолярів.

Учасники **першого Всеукраїнського турніру «Юний бджоляр»** – молоді бджолярі віком від 13 до 16 років з різних регіонів України, презентували свої пасічницького господарства та змагалися за звання найкращого бджоляра.

Гості фестивалю мали змогу взяти участь у конкурсі дегустаторів меду, ознайомитись з різними видами меду. Кожен з дітей – відвідувачів фестивалю отримав в подарунок баночку меду.

У 2016 році, в рамках міжнародної науково-освітньої програми [GLOBE](#) НЕНЦ вдруге провів Всеукраїнську учнівську фенологічну кампанію «**Вишнева Україна**». Вишнева Україна – це унікальна акція, яка проводиться з метою залучення учнів до вивчення вегетаційних циклів вишні звичайної (*Prunus cerasus*) та вишні повстистої (*Prunus tomentosa*), а також їх заохочення їх до дослідження навколишнього середовища.

З метою вивчення та шанування традицій українського народу, реалізовано проєкт «**Писанкова Україна**». Підсумкова робота «Писанкова Україна» демонструється в Секретаріаті Верховної Ради України. На ній представлено 139 писанок з традиційною символікою кожної області України.

З 22 по 24 червня Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді були проведені **перші Всеукраїнські GLOBE Ігри 2016** в рамках міжнародної науково-освітньої програми GLOBE. На заході були

присутні майже 60 учасників – як вихованці позашкільних навчальних закладів, так і учні загальноосвітніх шкіл – з усіх куточків України (Київська, Рівненська, Сумська, Донецька, Чернігівська, Вінницька, Закарпатська, Волинська, Житомирська області та м. Київ). Протягом трьох днів на учнів чекали майстер-класи від провідних вчених, екологічні ігри, квести та навіть спостереження за нічним небом.

З метою створення та розвитку куточків живої природи в загальноосвітніх навчальних закладах, залучення учнів до поглибленого вивчення природничих наук і науково-дослідницької діяльності започатковано проведення Всеукраїнського **конкурсу-гранту «Проект шкільного куточка живої природи Фельдман Еко-парка»**. Організатори конкурсу: Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, регіональний ландшафтний парк «Фельдман Еко-парк», комунальний заклад «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості». В конкурсі взяли участь понад тридцять навчальних закладів, не тільки загальноосвітніх, а й спеціалізованих – для дітей з особливими потребами. Географія конкурсу охоплює майже всі регіони країни: свої роботи надіслали шкільні колективи з Київської, Донецької, Херсонської, Рівненської, Івано-Франківської, Чернівецької та інших областей України. Роботи оцінювалися в двох номінаціях: «У мене є ідея» (створення куточка живої природи) і «Новий погляд» (модернізація куточка живої природи). 25 вересня 2016 року в РЛП «Фельдман Еко-парк» (м. Харків) відбулося урочисте нагородження переможців, які отримали дипломи та гранти від РЛП «Feldman Eкопарк» для створення куточка живої природи в навчальному закладі.

Традиційні форми роботи з учнівською молоддю

Не менш ефективними у формуванні екологічної компетенції особистості є також традиційні освітні технології, що використовуються в позашкільних навчальних закладах.

Для вирішення завдань допрофільної підготовки, соціальної інтеграції і професійного самовизначення учнів, всебічної підтримки талановитої учнівської молоді на базі Національного еколого-натуралістичного центру діє **природнича школа учнівської молоді (ПШУМ)** у складі 11 відділень (профіль: ботаніка, зоологія, гідробіологія, біохімія). Цього року навчання здійснювалося в наукових відділеннях за напрямками: природничий (біологія, хімія); декоративно-прикладний (народні ремесла, флористика та фітодизайн). На осінню сесію 2016 року Природничої школи прибули учні з 11 областей України та м. Києва. Загалом – 82 слухачі (по 41 учню першого та другого року навчання).

Також функціонує **шкільна аспірантура** у галузі клітинної та молекулярної біології, біохімії, клітинних технологій, наукове **товариство учнів «Ерудит»**, **Позашкільний природничий ліцей**, програма **«Банк інтелектуально і творчо обдарованої учнівської та студентської молоді України (ІТО – банк)**.

З 7 по 10 червня 2016 року у Одеській області Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді Міністерства освіти і науки України спільно з Департаментом освіти і науки Одеської державної адміністрації та Одеським обласним гуманітарним центром позашкільної освіти та виховання був проведений **X Всеукраїнський експедиційно-польовий збір команд юних екологів**. Його учасниками стали учні та педагоги загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів України – учасники комплексних науково-дослідних експедицій, походів, польових практик з практичним досвідом роботи з екології, гідроекології, дендрології, орнітології, ботаніки, гідробіології. Протягом 4 днів учасники заходу під керівництвом вчених Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова провели польові дослідження у регіональному ландшафтному парку «Тилігульський», на природоохоронній території місцевого значення «Парк садово-паркового мистецтва «Перемога», в Петрівському загально-зоологічному заказнику місцевого значення, на гідробіологічній станції Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

21-23 червня 2016 року на базі Тернопільського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді відбувся **V Всеукраїнський експедиційно-польовий збір команд юних ботаніків**. Участь в заході взяли команди з 16 областей України. Учасники Збору презентували фотовиставку та дослідницькі роботи команд на тему «Біорізноманіття. Пам'ятки природи місцевого значення». На базі Кременецького ботанічного саду учасники взяли участь у ботанічному практикумі «Творча лабораторія природи. Рослинний світ» у трьох секціях: «Про що шумлять дерева (дерева-аборигени)», «Зелені мігранти (інтродуковані види рослин), «Лікарські рослини». Переможцями у загальнокомандному заліку стали юні ботаніки Закарпатської (I місце), Київської та Рівненської (II місце), Волинської, Тернопільської та Чернівецької областей (III місце).

07 – 09 червня 2016 року в місті Біла Церква Київської області відбувся **IV Всеукраїнський експедиційно-польовий збір команд юних зоологів**. У Зборі взяли участь 43 юних зоологи з різних куточків України. Програма Збору включала в себе проведення лабораторних та польових досліджень, конкурсу-захисту результатів польових досліджень, презентацію команд – учасників збору юних зоологів. Творчим завданням для дітей було створення експозиції виставки фоторобіт «Зоологічна галерея» та «Фантастичний світ птахів».

21 січня та 27 серпня цього року НЕНЦ спільно з Всеукраїнською асоціацією голубівників, в павільйоні виставкового центру КиївЕкспоПлаза, провели **національні виставки-конкурси голубів**, які відбулися під гаслами: «Голуб – птах миру в Україні», «Голуб – птах громадських організацій».

З 20 по 26 серпня 2016 року в Національному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді пройшов щорічний **Міжнародний еколого-мистецький пленер «Діалог з природою 2016»** з

декоративно-прикладного мистецтва. В рамках проекту пройшов пленер з лозоплетіння для учасників від областей. Юні майстри разом із своїми наставниками створювали власні творчі проекти, ділилися досвідом на майстер-класах, плели маскувальну сітку для воїнів АТО.

1.4. Науково-дослідницька діяльність учнівської молоді

Дослідництво – форма роботи юнатів, яка включає всі можливі форми навчання та діяльності: робота з науковою літературою, періодичною пресою, лабораторно-практичні заняття, робота на навчально-дослідній земельній ділянці, фенологічні спостереження, написання рефератів. Залучення гуртківців до дослідницької діяльності спрямована на розвиток творчих здібностей учнів, забезпечує умови для поглиблення знань з основ природничих, аграрних, лісогосподарських наук, сприяє професійному самовизначенню та самореалізації вихованців. Саме під час таких видів діяльності виявляються необмежені можливості всебічного розвитку особистості, активізується пізнавальна діяльність.

Дослідництво практикується на всіх рівнях еколого-натуралістичної позашкільної освіти. Результати відображаються у створенні дитячих наукових робіт різного рівня – від щоденників спостереження та рефератів, до ґрунтовних наукових робіт, що мають наукову новизну, практичне та теоретичне значення, містять раціоналізаторські та винахідницькі елементи.

Презентація робіт відбувається під час проведення інтелектуальних конкурсів, акцій, конференцій, форумів. Це такі заходи еколого-натуралістичного напрямку: Всеукраїнський конкурс винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного напрямку, Всеукраїнський конкурс "Юний селекціонер і генетик", Всеукраїнський конкурс досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнський конкурс «ІнтелЕко-Україна», Всеукраїнський конкурс молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище»; Всеукраїнський чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт», III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнський форум учнівської та студентської молоді "Дотик природи тощо.

Метою цих заходів є формування та популяризація наукового і творчого світогляду серед молодого покоління, єднання бізнесу і науки а також випробовування українського інноваційного потенціалу на міжнародній арені. Переможці конкурсу отримують право представляти Україну на міжнародному конкурсі Intel ISEF та інших міжнародних конкурсах та олімпіадах. За більш ніж 10 років існування конкурсу юні переможці здобули для України світову славу. Сьогодні вони є успішними студентами, вченими, винахідниками та лідерами.

Так, наприклад, результатом участі української команди у фіналі Міжнародної олімпіади екологічних і наукових проектів INESPO, яка

відбулася 29 травня - 3 червня 2016 у м. Утрехт, Нідерланди, є **дві срібні медалі** та дипломи другого ступеня: Анастасія Воробей (Луцьк) з проектом «Природно-заповідний фонд Волині: хорологічний та хронологічний аспекти» та Катерина Малкіна (Маріуполь) з проектом "Біоорганічна утилізація пливчастих термопластичних полімерів на прикладі HDPE".

Учасники Міжнародної олімпіади проектів для сталого світу I-SWEEEP, яка відбулася 26 квітня – 1 травня 2016 р. у місці Х'юстон (штат Техас, США), теж вибороли призові місця. В 2016 році у конкурсі було представлено 385 проектів з 62 країн світу. Україну представляли два переможці конкурсу «Intel Еко-Україна 2016». За результатами **четверте місце** посів Іван Гуменюк з проектом «Як уникати «мексиканських» катастроф».

Результатом участі у Міжнародній олімпіаді екологічних проектів GENIUS Olympiad (12-16 червня 2016 року у місті Освего (штат Нью-Йорк, США) є **третє місце** і бронзова медаль, яку виборола Коваленко Ксенія із проектом «Механохімічний твердофазний синтез гідроксиду нікелю, як активної речовини суперконденсатора».

Розширюється мережа учнівських об'єднань науково-освітньої програми **GLOBE** «Глобальне вивчення та спостереження з метою поліпшення довкілля». На сьогодні це 443 школи та позашкільні навчальні заклади, залучені 379 вчителів, більш ніж 4 тис. учнів. За 2016 рік до програми приєдналося 115 нових учасників.

РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА З ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІВ

2.1. Підготовка керівників гуртків

Педагогічний працівник позашкільного навчального закладу – керівник гуртка. Стаття 24 Закону України «Про позашкільну освіту» (№1841-III, із змінами від 06 червня 2005 р.) визначає питання підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників позашкільного навчального закладу. Система підготовки фахівців позашкільної освіти здійснюється у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації, що регламентується наказом Міністерства освіти і науки України від 12.05.2016 № 506 «Про затвердження Переліку предметних спеціалізацій спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціалізацій) в системі підготовки педагогічних кадрів». З метою удосконалення професійної майстерності педагогів ПНЗ проводяться курси підвищення кваліфікації на баз регіональних КВНЗ «Академія неперервної освіти».

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти на період до 2012 року» від 5 жовтня 2009 р. № 1622-р

(рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 27 листопада 2008 р. протокол № 14/3-3) та відповідно до наказу МОН України № 1/9-351 від 19 травня 2010 р. «Про підготовку фахівців з вищою освітою за спеціальністю «Позашкільна освіта» в Інституті гуманітарно-технічної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова розпочато підготовку фахівців з вищою освітою за спеціалізацією «Позашкільна освіта».

З 2013 року здійснюється прийом на навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, галуззю знань 0101 «Педагогічна освіта», напрямом підготовки 6.010103 «Технологічна освіта» та спеціалізацією «Позашкільна освіта». Підготовка фахівців здійснюється за денною та заочною формами навчання за кошти державного бюджету, пільгових довгострокових кредитів та кошти юридичних і фізичних осіб.

Для підвищення рівня професійної майстерності майбутніх педагогів позашкільних закладів у ВНЗ вводяться нові дисципліни практичної спрямованості. У рамках державних стандартів вищої освіти відкриваються нові спеціальності й вводяться спеціалізації, такі як «Соціальна педагогіка», «Практична психологія» та ін. Це, безсумнівно, є важливим кроком у підготовці висококваліфікованих кадрів для сфери позашкільної освіти і на сучасному етапі виконує, насамперед, соціально-адаптаційну та реабілітаційну функції і вирішує одне з пріоритетних виховних завдань – соціалізація дітей та молоді.

Важливим завданням методичних служб позашкільних закладів є забезпечення освіти впродовж професійної діяльності педагогів. З цією метою проводяться всеукраїнські курси перепідготовки педагогічних кадрів з використанням дистанційної форми навчання для різних категорій педагогічних працівників (ліцензія: Серія АЕ № 270777, Наказ МОН України від 01.07.2013 року № 2494л). Цього року участь у курсах приймали 123 педагогів-позашкільників з різних регіонів України та м. Києва..

Успішно працює Всеукраїнська очно-дистанційна школа методиста позашкільного навчального закладу. Практикується проведення профільних вебінарів, онлайн-лекцій для учнівської молоді та педагогів, започатковано нові проекти (наприклад, навчальний тренінг з питань планування діяльності позашкільного навчального закладу, організації фандрайзингу та підготовки грантів). Термін навчання – один рік; кількість сесій – чотири (дві сесії – очні, дві – дистанційні в он-лайн режимі). Учасниками у 2016 році стали 20 педагогів-позашкільників із 16 областей: Дніпропетровської, Донецької, Кіровоградської, Тернопільської, Полтавської, Миколаївської, Вінницької, Закарпатської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Миколаївської, Волинської, Житомирської та Харківської областей. Результати роботи школи: розроблена модель методичних та управлінських компетенцій методиста, посадові інструкції та модель критеріїв оцінювання діяльності методичних служб у сфері позашкільної освіти.

2.2. Методична робота ПНЗ з керівниками гуртків

Одним із ефективних засобів, який забезпечує стабільний розвиток потенціалу педагога, здатного мобільно адаптуватися в професійних ситуаціях, самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх у практичній діяльності є підвищення професійної компетентності в системі науково-методичного супроводу його освітньої діяльності.

У діяльності позашкільних навчальних закладів існує система форм роботи з підвищення педагогічної майстерності. Найбільш розповсюдженими є наступні:

- Школа педагогічної майстерності (ШПМ) метою якої є вивчення інноваційних педагогічних технологій та поширення інформації серед педагогів з урахуванням свого профілю. Школа педагогічної майстерності планується за окремим планом, вноситься до плану роботи закладу та проводиться не менше 1 разу на місяць.

- Школа молодого педагога створена для педагогів, стаж роботи яких менше 3 років. Робота Школи проходить у формі теоретичних і практичних занять, діагностики, психологічних тренінгів, передбачає розширення педагогічного та загальнокультурного кругозору, формування навичок комунікативної культури, ґрунтується на можливостях неформального спілкування молодих людей, сприяючи таким чином адаптації та професійному становленню молодого фахівця. За кожним молодим педагогом закріплюється педагог-наставник. Засідання проводяться не рідше 1 разу в три місяці.

- Участь педагогів ПНЗ у семінарах, нарадах, педагогічних практикумах, тренінгах, форумах та конференціях. У 2016 році було проведено 436 фахових семінарів, 287 конференцій, круглих столів, 429 тренінгів, 383 майстер-класів. Усього методичними заходами охоплено біля 13 тисяч педагогічних працівників позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів.

- самоосвіта – безперервний, цілеспрямований процес особистісного зростання фахової майстерності кожного працівника позашкільної освіти задля поліпшення якості навчально-виховного процесу.

У 2016 році Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді проведено 12 педагогічних заходів.

З 14 по 16 червня 2016 року у Рівненській області Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді спільно з комунальним закладом «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради проведено **Всеукраїнський педагогічний практикум «Світ творчості» на тему «Формування трудових цінностей та екологічної свідомості особистості у шкільних лісництвах»**. В роботі педагогічного практикуму взяли участь директори обласних еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів) з 21 області України.

з 23 по 25 лютого 2016 року в м. Києві Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді спільно з Національним

університетом біоресурсів і природокористування України був проведений семінар-тренінг на тему: **«Моніторингові дослідження стану ґрунтів»**. Його учасниками стали 27 педагогів (завідувачі відділів екології, сільського господарства, вчителі, методисти та керівники творчих учнівських об'єднань аграрного та екологічного напрямку позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів). Педагоги ознайомились з сучасними методами оцінювання екологічного стану ґрунтів, отримали тематику і методики досліджень, відвідали музей ґрунтів та навчальні лабораторії кафедри агрохімії та якості продукції рослинництва імені О. І. Душечкіна, кафедри ґрунтознавства та охорони ґрунтів імені професора М. К. Шикучи, кафедри радіобіології та радіоекології.

У квітні на базі НЕНЦ відбувся **II Всеукраїнський екологічний форум** «Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації». Під час Форуму працювали секції «Реалізація принципів освіти для збалансованого розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах та системі дошкільної освіти» та «Кращі практики освіти для збалансованого розвитку у вищій та післядипломній освіті», проведено засідання робочої групи «Освіта для збалансованого розвитку у професійно-технічній підготовці фахівців», круглі столи «Діяльність позашкільних закладів, громадських організацій, релігійних громад, вплив засобів масової інформації в реалізації освіти для збалансованого розвитку» та «Еколого-освітня діяльність на територіях природно-заповідного фонду», тренінги з «Основи стратегії збалансованого розвитку» та «Енергоефективність».

Національний еколого-натуралістичний центр спільно з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова та Чернігівським національним університетом імені Т.Г. Шевченка 26 – 28 квітня 2016 року провели **Міжнародний симпозіум «Освіта і здоров'я підростаючого покоління»**. У симпозіумі прийняли участь понад 150 учасників з різних університетів, науково-дослідних інститутів України та закордонні колеги. Метою Міжнародного симпозіуму було оцінити досягнення освітянської спільноти щодо впровадження в життя стратегічної ідеї «Здоров'я через освіту» та намітити основні шляхи подальшого розвитку освіти в галузі здоров'я в Україні.

З метою підготовки сертифікованих тренерів протягом квітня – жовтня у м. Києві проведено **навчання із національно-патріотичного виховання** дітей та молоді за тренінговою програмою. Тренінг проводиться в два етапи. Перший етап включав проведення загального тренінгу з патріотичного виховання дітей та молоді. Другий етап – проведення тренінгу з метою підготовки сертифікованих тренерів із національно-патріотичного виховання.

За результатами навчальної діяльності 63 педагога отримали свідоцтво тренера із національно-патріотичного виховання

З 25 до 26 серпня ц. р. у м. Київ Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді спільно із Всеукраїнською асоціацією педагогів-позашкільників «Фактор» проведено Всеукраїнську серпневу конференцію **«Педагогічний пошук – 2016»**.

Учасниками конференції стали керівники творчих учнівських об'єднань позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку, фахівці інститутів післядипломної педагогічної освіти, вчителі біології загальноосвітніх навчальних закладів, організатори позакласної роботи, наукові та науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів із різних регіонів України.

На виконання завдань, визначених I Всеукраїнським екологічним форумом «Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації» (м. Київ, 2015 р.), Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України розпочав **II цикл екологічних тренінгів з моніторингу навколишнього природного середовища.**

Всі зазначені заходи сприяють підвищенню фахової та методичної майстерності педагогічних працівників, мають на меті ознайомлення педагогів із останніми досягненнями науки і практики в галузі позашкільної еколого-натуралістичної освіти.

Окремою формою підвищення рівня професійної компетентності є участь у фахових педагогічних конкурсах.

Фахові педагогічні конкурси, які започатковані Міністерством освіти і науки України, проводять у очній (Всеукраїнський конкурс педагогічної майстерності «Джерело творчості») та заочній формі (Всеукраїнський конкурс авторських програм, навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичної освіти, Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури еколого-натуралістичного напрямку для позашкільних навчальних закладів, Всеукраїнський конкурс «Виховати особистість, Всеукраїнська щорічна заочна виставка видавничої продукції з еколого-натуралістичного напрямку. Заочні педагогічні читання «Позашкільна педагогіка», Відкритий рейтинг якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників», Всеукраїнський конкурс-огляд учнівських навчально-дослідних тваринницьких комплексів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, Всеукраїнський конкурс-огляд «Дивовижна теплиця»). Загалом, у заочних конкурсах прийняв участь 481 педагог з різних областей України.

З метою підвищення престижності педагогічної професії, привернення уваги громадськості до проблем позашкільної освіти, популяризації педагогічних здобутків, вивчення та поширення кращого досвіду роботи, новітніх методик та прогресивних форм роботи керівників гуртків позашкільних навчальних закладів проведено Всеукраїнський конкурс майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості» в номінації «Керівник гуртка 2016», у якому взяли участь 40 керівників гуртків еколого-натуралістичного напрямку («Керівник біологічного гуртка», «Керівник екологічного гуртка»).

Видавнича діяльність педагога посідає особливе місце в системі формування професійної компетентності. Професійна підготовка педагога не може обмежуватися тільки оволодінням фахових знань, умінь, навичок.

Виконуючи професійні функції, педагог аналізує, синтезує і відповідно продукує новітню наукову інформацію. У видавничому просторі України є фахове видання для позашкільної освіти, де педагоги висвітлюють власний досвід діяльності, а саме видавництво «Шкільний світ» (газета «Позашкілля»); періодичні видання під редакцією Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді – науково-художній журнал для дітей та юнацтва «Паросток», газета «Юний натураліст», щорічний збірник «Новації позашкільної освіти» та збірки, які видаються за підсумками конференцій, форумів, нарад, семінарів тощо. Крім того, осередками інформування виступають обласні та районні засоби масової інформації – телебачення, радіо, преса.

Система сайтів позашкільних закладів еколого-натуралістичного спрямування

Важливим елементом методичної роботи позашкільних закладів еколого-натуралістичного спрямування є розповсюдження інформації з метою розширення інформаційного освітнього простору. Інформування широкого загалу користувачів Інтернету про позашкільну еколого-натуралістичну освіту, розвиток юннатівського руху в Україні, висвітлення перспектив науково-дослідницької роботи обдарованої молоді відбувається через роботу системи сайтів (НЕНЦ, облСЮН, ЕНЦ, рай/міськ СЮН). Сайти постійно поновлюються та наповнюються інформацією. Про ефективність структури та змістовного наповнення сайту свідчить кількість відвідувань користувачами Інтернет.

Популяризація діяльності еколого-натуралістичних закладів відбувається в засобах масової інформації: на сторінках журналу «Паросток», на шпальтах газети «Юннат»,

2.3. Інноваційна та науково-дослідницька діяльність ПНЗ

Заклади еколого-натуралістичного профілю активно займаються інноваційною та науково-дослідницькою діяльністю. Педагогічними колективами ведеться науково-дослідницька робота на всеукраїнському та регіональному рівні. На базі комунального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради дослідно-експериментальної роботи за темою: «Екологізація дослідницької діяльності учнівської молоді у взаємодії позашкільного навчального закладу із об'єктами природно-заповідного фонду». Дослідницько-експериментальна робота за темою «Формування культуротворювальної позиції у вихованців позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку» проводиться на базі Чернігівської обласної станції юних натуралістів. У грудні 2016 року представники обох закладів звітували про завершення II (концептуально-діагностичного) етапу дослідно-експериментальної роботи на засіданні комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання, розвитку дітей та учнівської молоді у навчальних закладах України Міністерства освіти України. Комісією прийнято рішення схвалити діяльність закладів на II етапі та затвердити програми III (формульованого) етапу дослідно-експериментальної роботи.

У 2016 році розпочато дослідницько-експериментальну роботу всеукраїнського рівня на базі комунального закладу Сумської міської ради – Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді за темою «Формування життєвої компетентності вихованців у позашкільному навчальному закладі – Школі сприяння здоров'ю».

2.4. Досягнення

Як результат комплексної методичної роботи кожний рік за особою заслуги та вагомий внесок у справу позашкільної еколого-натуралістичної освіти нагороджуються найкращі та найталановитіші педагоги.

Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом» зі спеціальною відзнакою – нагрудним знаком нагороджено вчителя хімії, керівника зразкового учнівського лісництва Пліщинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Шепетівського району Хмельницької області **Миколу Зведенюка**.

РОЗДІЛ 3 ЗАЛУЧЕННЯ ДОДАТКОВИХ РЕСУРСІВ У ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ

3.1. Співпраця із закладами освіти і науки

Задля підвищення ефективності навчально-виховного процесу позашкільні заклади еколого-натуралістичного профілю **співпрацюють** з: вищими навчальними закладами, науковими установами, науковцями та спеціалістами біосферних заповідників та національних природних парків, бібліотеками, музеями, загальноосвітніми та позашкільними навчальними закладами. Взаємовідносини регулюються підписанням угод про спільну діяльність і партнерство.

3.3. Залучення ресурсів громадських організацій та бізнесу.

Важливим моментом для розвитку та активізації еколого-натуралістичної роботи в Україні є залучення додаткових ресурсів у позашкільну освіту. Тому, актуальності набуває фандрейзингова діяльність позашкільних закладів. Фандрейзинг ([англ. Fundraising](#)) — [процес](#) залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних тощо), які організація не може забезпечити самостійно, та які є необхідними для реалізації певного [проекту](#) або своєї діяльності в цілому.

Завдяки цьому досягається мотивація та заохочення учнівської молоді до участі у профільних акціях, конкурсах, операціях. Значну роль в цій справі відіграють громадські організації та бізнес-структури.

20 січня 2016 року в Національному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді пройшов **Перший освітній енергетичний бізнес-форум** за участі керівників та представників дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, представників громадських організацій.

Організаторами виступили: Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді спільно з Київським енергетичним Агентством, за підтримки Чеської євразійської торгівельно-промислової палати.

Метою проекту є створення всеукраїнської мережі демонстраційних майданчиків в освітніх закладах України із залученням обладнання провідних виробників із міжнародним досвідом в сфері енергозбереження та застосування відновлювальних джерел енергії, розробка програм підготовки учнів, енергоменеджерів, керівників департаментів державних установ в галузі енергозбереження.

В рамках заходу відбулося відкриття науково-освітнього **Аудиторіуму «Клімат-Еко-Енергія Україна»**, презентовані навчальні програми з енергоефективності для системи освіти в Україні. Національний еколого-натуралістичний центр став першим експериментальним майданчиком, де у 2016 році розташуються три твердопаливні мінікотельні, надані за програмою ПроООН. Передбачається проведення щорічних бізнесових зустрічей.

РОЗДІЛ 4 ПРИРОДООХОРОННА РОБОТА ЮННАТІВ

Сучасні педагогічні дослідження свідчать про невідповідність навчального часу, виділеного на екологічну освіту й виховання у школі, та вимог сьогодення щодо формування екологічної компетентності сучасної учнівської молоді. Загальноосвітні навчальні заклади надають глибокі теоретичні знання з екології, але для них є складність з закріплення цих знань на практиці. І тому, аспект формування екологічних способів діяльності в природі беруть на себе позашкільні навчальні заклади України еколого-натуралістичного спрямування.

В навчальних планах ПНЗ виділяється у окрему групу екологічні гуртки, а саме «Основи екологічних знань», «Природа рідного краю», «Екосвіт», «Юні охоронці природи», «Людина і довкілля», «Юні екологи», «Екологічна біохімія». У структурі позашкільних навчальних закладів функціонують відділи «Екології та охорона природи», які координують обласні етапи всеукраїнських конкурсів та акцій, масові заходи тощо.

Природоохоронна робота реалізується через: групові заняття – робота гуртків ПНЗ; масові заняття – участь у природоохоронних акціях та конкурсах, експедиціях, конференціях, екскурсіях; суспільно корисну роботу – проведення свят «День врожаю», «День птахів», робота юннатів в лісових насадженнях; індивідуальні заняття – робота юннатів у куточку живої природи, на навчально-дослідній земельній ділянці, ведення щоденників з виконання природоохоронної роботи.

Національний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді залучає юннатів до міжнародних екологічних заходів, а саме у 2016 році до IX Міжнародного конкурсу еколого-валеологічної спрямованості «Смачно, корисно, барвисто» під гаслом «Наше здоров'я з садів, городів, ланів і лук», започаткованого Польщею (на Національний етап конкурсу було надіслано 2509 робіт), вебінару за Міжнародною науково-освітньою програмою GLOBE, Всеукраїнського конкурсу «Земля – наш спільний дім»

(22 команди з 21 області України), Міжнародного конкурсу Молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище».

Відповідно плану роботи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді у 2016 році відбулись Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом», фінальний етап III Всеукраїнський конкурс «ЕКОклас» (загальна кількість безпосередніх учасників конкурсу – близько 600 000), фінальний етап Всеукраїнського юнацького фестивалю «В об'єктиві натураліста - 2016» (142 роботи), фінальний етап Всеукраїнського конкурсу «Парки – легені міст і сіл» 2015-2016 р. (надійшло 133 робіт), фінальний етап Всеукраїнської акції школярів та учнівської молоді «Ліси для нащадків» (102 роботи), фінальний етап Всеукраїнського конкурсу учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля» (150 робіт), фінальний етап Всеукраїнського еколого-натуралістичного походу «Біощит-2016» (86 робіт), фінальний етап конкурсу школярів та учнівської молоді «Вчимося заповідувати –IV етап» 2016 року (95 робіт), фінальний етап Всеукраїнської акції «Годівничка» (понад 300 проектів), фінальний етап Всеукраїнської акції «День зустрічі птахів» (111 учасників), фінальний етап Всеукраїнська акція «Птах року» (понад 300 проектів).

В роботах юннатів України міститься інформація, що свідчить про значний вплив юннатівського руху на вирішення проблем довкілля. Це стосується як локальних дій (очищення джерел, огороження мурашників, висадження дерев, підгодівля птахів взимку, виготовлення та розвішування шпаківень та інш.) так і вагомих звершень – створення за ініціативи юних натуралістів нових об'єктів природно-заповідного фонду, нових парків, скверів, лісових масивів, тощо.

РОЗДІЛ 5 МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА

Умовою ефективності позашкільного навчально-виховного процесу є матеріально технічне забезпечення закладів освіти. Працівники координують та забезпечують ефективну роботу структурних підрозділів еколого-натуралістичних закладів:

На базі **біологічних лабораторій** проводяться гуртки середнього та вищого рівня, підготовка команди учнів до біологічних та екологічних Всеукраїнських олімпіад, до Всеукраїнського конкурсу-захисту учнівських науково-дослідницьких робіт, курсова перепідготовка керівників гуртків та вчителів біології.

Музеї хліба – осередки національно-патріотичного виховання. На базі Музею хліба проводяться заняття гуртків, реалізуються виховні проекти «Хліб – усьому голова», «Хліб – очима дітей», «Мої земляки – знатні хлібороби». У Музеях хліба проводились: тематичні заняття, екскурсії, профорієнтаційна робота. Музей поповнюється новими експонатами: паляницями, дідухами, снопами, поробками з соломи. Загалом – це 638 музеїв хліба.

Теплиці мають навчальну функцію, є базою для проведення біологічних та агротехнічних дослідів і досліджень. Створюються колекції екзотичних рослин, сукулентів, субтропічних плодкових культур: лимон,

гранат, інжир, мушмула. В Україні при закладах освіти функціонують 238 теплиць.

Навчально-дослідні земельні ділянки мають відділи: польової, овочевої сівозміни, селекційно-генетичний, колекційний, квітково-декоративний, дендрарій, плодовий сад, розарій, альпійську гірку. Земельна ділянка є базою проведення дослідницької роботи, прищеплювання навичок догляду за рослинами, елементами фітодизайну та озеленення. Загальна кількість навчально-дослідних земельних ділянок у 2016 році – 6011.

Живі куточки має обладнанні акваріуми, акватераріум, колекції дрібних ссавців (морські свинки, хом'яки, дегу, криси, шиншила, пісчанки, декоративні кролі), птахів (папуга какаду, хвилясті папуги, амадіни, декоративні кури) та копитні – в'єтнамська свиня, кози тощо. Функціонують 255 живих куточків.

Підсумовуюче вищезазначене, можна зробити висновок, що робота позашкільних закладів еколого-натуралістичного напрямку створює всебічні умови для розвитку творчого потенціалу вихованців, надає можливість більшою мірою орієнтуватися на потреби суспільства у формування екологічної культури підростаючого покоління, дозволяє використовувати активні методи пізнання і постійно удосконалювати свої вміння і навички в галузі еколого-натуралістичної освіти.

Директор НЕНЦ,
доктор педагогічних наук,
професор

В.В.Вербицький